

Zapletena razmerja med religijo in ideologijo

Danes, ko se kultura in ureditev družbe ne prekrivata več z religijo, se nanovo zastavlja tudi razmerje med religijo in ideologijo. Najprej bomo osvetlili pojem ideologije, potem pa pokazali nekaj vidikov in primerov prepletanja med njo in religijo.

1. Ideologija: življenjski protinapad proti kaosu in smrti

Ideologija ni enoumen pojem. Tu se bomo oprli na antropološko razumevanje tega pojava, še prej pa bomo omenili druge pomena, ki osvetljujejo kak njegov vidik.

1.1 Različne vsebine pojma ideologija

Prvi pomen pojma ideologija so izdelali avtorji te besede (Destutt de Tracy idr.), ki so hoteli razumeti nastajanje idej v človekovem duhu, da bi potem znanstveno načrtovali družbo. Karl Marx je izraz prevzel in z njim označil neznanstveni sistem predstav, s katerimi vladajoči razred obvladuje družbo in ji gospoduje.

Kritiki totalitarizma so ideologiji dali nov pomen. Z njim so poskušali razumeti, zakaj je 20. stoletje iznašlo načrtovano in sistemsko barbarstvo komunizma in njegovega mlajšega brata nacizma, in kakšen delež so pri tem imele ideje. Pisatelj Aleksander Solženicin, ki je preстал strahote Gulaga, je zapisal, da je le-ta sad ideologije, ki odpravi etiko in uzurpira njeno mesto. "Da bi človek delal zlo, ga mora pred tem spoznati za dobro ali za logično dejanje. Na srečo je človeška narava takšna, da mora iskati opravičilo za svoja dejanja. Macbethova opravičila

so bila šibka in grizli so ga očitki vesti. (...) Imaginacija notranje moči Shakespearovih junakov se je končala s kakimi desetimi trupli. To pa zato, ker niso imeli ideologije. Ideologija! Ta daje potrebno opravičilo podlosti, daje dolgotrajno trdnost, ki jo potrebujejo podleži. Teorija o družbi pomaga podležu, da očisti svoja dejanja v svojih očeh in v očeh drugih, tako da ne sliši očitkov ne prekletstva, temveč pohvalo in izraze spoštovanja. Tako so se inkvizitorji opirali na krščanstvo, osvajalci na povečevanje domovine, kolonizatorji na civilizacijo, nacisti na raso, včerajšnji in današnji revolucionarji na enakost, bratstvo in srečo za prihodnje rodove. Zaradi ideologije so milijoni v 20. stoletju morali pretrpeti podlost. (...) Brez podležev ne bi bilo Gulaga." (1974, 131-132.)

Čeprav komunist, je filozof Cornelius Castoriadis leta 1948 z marksistično analizo dokazal vso sprevrženost realnega komunizma. A ni ostal pri tej kritiki, marveč se je poglobil v vprašanja v zvezi z družbeno imaginarnostjo. Le-to je v delu *Imaginarna postavitev družbe* rehabilitiral in pokazal, da je v samih temeljih človeškega. Je namreč nekak demiurg, ustvarjalec, ki daje določeno podobo brezobličnemu kaosu družbenih želja, teženj in silnic. V njej in po njej vznika in se gradi posebna družbena oblika, v kateri je mogoče živeti. Ta s svojo izvirnostjo obogati paleto dosedanjih družbenih oblik in pripravlja nove. Družbena imaginarnost, ki se izraža in udejanja v ideologijah, je stvaritelj in oblikovalec družbenega življenja. V tem primeru je ideologija življenjski protinapad proti kaosu in smrti, ki stal-

no ogrožata družbo, je stvariteljica kozmosa, reda, ki omogoča življenje. "Prvina, ki daje funkcionalnosti slehernega institucionaliziranega sistema njemu lastno usmeritev ter določa izbiro simbolnih mrež in njihove povezave, ni nič drugega kakor imaginarno določene družbe ali dobe. Stvaritev sleherne zgodovinske dobe, njenega edinstvenega načina življenja, dojemanja, in udejanjanje lastnega obstoja, svojega sveta in svojih odnosov z njim, ni nič drugega kakor imaginarno določene družbe. Ta izvorni oblikovalec, ta osrednji označenec-označevalec, vir tistega, kar se vsakokrat daje kot nesporni in neizpodbitni smisel/pomen, opora povezav in razlikovanj med pomembnim in nepomembnim, izvir presežka ciljev, za katere se praktično, čustveno in razumsko naprezajo posamezniki ali kolektivi – ta prvina ni nič drugega kakor imaginarno določene družbe ali dobe." (1975, 203.)

Tu uporabljam pojem ideologije v antropološkem pomenu, kot ga opredeli Castoriadis. Tako pozitivno pojmovana ideološkost vključuje tudi vprašanja oblasti in možnosti sprevrženosti ideologije, na kar so opozorili Marx in kritiki totalitarizma, zato se bomo k tem vprašanjem še vrnili, če ne drugače, pa med vrsticami.

1.2 Vzajemnost samopodobe in organiziranosti družbe

Ničesar, kar je človeško, ne drži skupaj brez določene predstave o sebi, pa naj gre za posameznika ali človeštvo. Človek goji o sebi določeno podobo, ki je lahko pozitivna ali negativna. V prvem primeru ima zaupanje vase, je ponosen, ve, kaj hoče, in je poln življenja; v drugem primeru pa ne ve, kaj bi sam s seboj, sebi in drugim je v breme, nobene prihodnosti ne vidi in življenja se ne veseli, skratka životari. Podobno velja tudi za skupnosti od družine in kluba, cerkve in stranke, do naroda in države. Kako država ne drži več skupaj, ko ljudje izgubijo zaupanje vanjo in se jim ne

zdi več smiselna, je pokazal razpad Jugoslavije in Sovjetske zveze. Mrtve civilizacije, religije in ljudstva nemo pričajo o enakih razdiralnih procesih. Po drugi strani pa smo priča združevalnim procesom, ki ne le vzpostavljajo EU, marveč hkrati ustvarjajo njeno podobo in po njej tudi sami potekajo. Sam že tri leta sledim podobnim procesom na Salomonovih otokih, kjer se čez sto ljudstev začenja dojemati kot del večje skupnosti in se vanjo integrirajo tako, da skupaj s podobo Salomonovih otokov ustvarjajo državo in obratno.

Ideološkost, se pravi določena ideja, podoba, je neodtujljiva sestavina družbenosti, brez nje se ne more konstituirati nobena skupnost, noben posameznik. Zato ideologije niso pred nami kakor jabolko, ki ga obereмо in si ga ogledujemo, preden vanj ne zagrizemo. Tudi je ne moremo gledati kot TV oddaje in preklopiti na drug kanal, če nam kaj ni všeč. Že v jeziku kot takem je "vsebovan tudi poseben oziroma unikaten pogled na svet. Pri nas imamo na primer besedo 'plevel', v kateri je – če se ne motim – skrit isti koren kot v besedi 'puliti'. V imenu rastline je potemtakem ideja, kaj se z njo napravi. Nemci imajo za to besedo 'Unkraut', kar bi se dobesedno prevajalo kot 'ne-rastlina' oziroma 'nekoristna rastlina'. Gre za drugačen pogled na isto stvarnost. Slovenščina je torej več kot samo sredstvo za sporazumevanje. Enako seveda velja tudi za druge jezike." (Grdina 2006, 35.)

Kako pomemben je jezik, lahko vidimo tudi v politiki. Dokler kaki skupini uspeva, da ljudje ponotranjijo in govorijo njen jezik, tako dolgo bo tisti družbi vladala. V Sloveniji govorijo ljudje npr. še vedno jezik totalitarne leve in v njem mislijo, zato njenih zločinov še po desetletjih ne morejo prepoznati kot zločine proti človeštvu, zato je Tito, ki je zanje odgovoren, še vedno heroj tega "naroda". V tem smislu ima Solženicin prav, ko pravi, da ideologija opravičuje podlost in pod-

leže. Če je pri nas “pravi jezik” jezik totalitarne leve in njenih dedičev, pa Geoffrey Nunberg v delu z dvoumnim naslovom *Talking Right* pokaže, da so republikanci v ZDA v zadnjih 25 let uveljavili v javnosti svoj jezik. In to do te mere, da levičarjem ne preostane drugega, kakor da tudi sami uporabljajo ta jezik, ki vsebuje in širi desne nazore. Tako bo npr. beseda “vrednota” brez pomisleka razumljena v smislu zavzemanja za življenje, za družino, za religijo, za zaslužnost ... proti splavu, proti istospolni zakonski skupnosti, proti evtanaziji idr.

Ti primeri ideološkosti jezika in njegove nezavedne formativne moči razodevajo, da je ideologija “kot zgodovina: smo namreč v njej. Prilepila se nam je na kožo – če ni že kar naša koža, naša površina, naše kontaktne leče, s katerimi gledamo družbeno-zgodovinsko stvarnost. Prav v njej vidimo družbo, druge družbene skupine, in vidimo sami sebe, razumemo sebe, svoje mesto v družbi in vlogo v njej (delavec, kmet, vodja podjetja, uslužbenec, policist ...). Ideologija se nam daje z vsemi značilnostmi razvidnosti: je naš način gledanja, ki je stvarnost; je naša stvar, ki je prava, pravična stvar, plemenita, dobra. Kako bi moglo biti drugače, ko pa prav ideologija stori, da imamo za resnični svet, za stvarni svet, kar vidimo MI (in kar verujemo MI). Če bi bila le ena sama ideologija, ki bi jo imeli vsi, ali bi sploh mogli razlikovati med svetom, kakor ga mi vidimo, in stvarnim svetom? Da je vse vendarle nekoliko bolj zapleteno – in da naš pogled na svet ni identičen s stvarnim svetom – nam dajo vedeti druge ideologije, različne od naše, ki jih seveda hitro opazimo.” (Simon 1978, 7.)

1.3 Religija v službi življenja

Religije, kot jih poznamo doslej, vsebujejo etos, etiko in etnos. Etos ali sistem predstav, ki jih ima religija za resnične, se giblje v razponu med polom določenosti in odprtosti,

med črko in duhom. Blíže polu določenosti so dogme (= odloki), veroizpovedi, zapovedi in druge teološko formulacije, polu odprtosti pa se bližajo molitve, duhovnosti, smernice ipd. Nobena religija ni zunaj teh dveh polov, tudi budizem in hinduizem, ki imata vse za *majo*, slepilo, vendarle vztrajata vsak pri svoji doktrini in njeni edinozveličavnosti. To tudi pomeni, da religije preprosto ni, če ne vsebuje hkrati dogem in duhovnosti. Dogme uokvirjajo njenega duha, duhovnost pa postavlja dogme v službo življenja in preprečuje obratno. Etos kot doktrinalni sistem ne le, da omogoča poseben pogled na svet, marveč tudi povezuje v skupnost (etnos) vse, ki ga delijo, in hkrati določa organizacijo te skupnosti, položaj posameznika v njej in odnose v njej (etika).

Takšna sestavljenost religije in njenega delovanja pojasnjuje, zakaj so religije dolgo sovpadale z družbeno-kulturnimi sistemi. Dejansko so v njih opravljale vlogo, ki jo v sekularni družbi opravljajo ideologije, oz. reči smemo, da obstajajo družbe z religijsko in sekularno ideologijo. Med njimi so bistvene razlike, in sicer predvsem v dojemanju sveta in človeka. Medtem ko prve postavljajo človeka v kontekst, ki presega ta svet, njegovo končnost in s tem smrtnost, skratka: metafizika dopolnjuje fiziko, milost naravo, pa druge zapirajo človeka v ta svet in dajejo smrti zadnjo besedo – fizika je alfa in omega, upanje na kaj več je prevara.

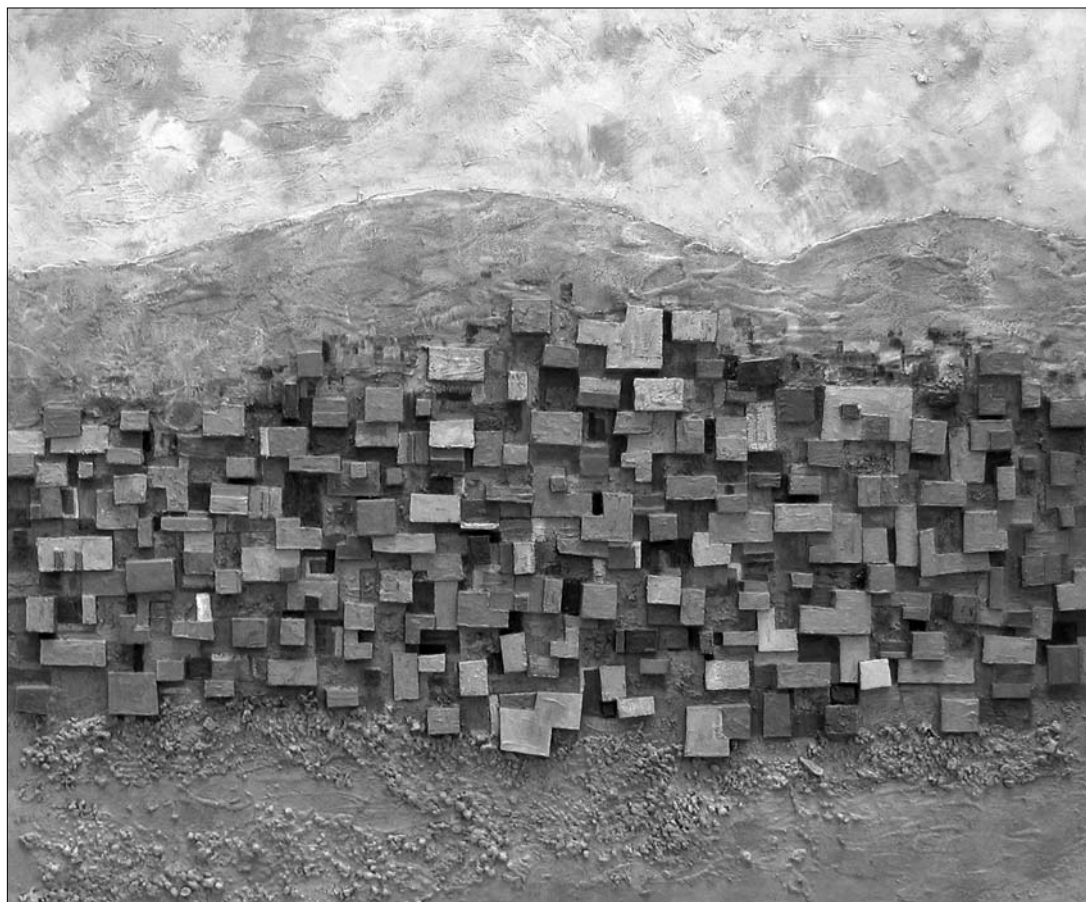
Toda ideologija, naj bo religijska ali sekularna, opravlja svojo funkcijo ustvarjanja reda in odvrčanja kaosa, s tem pa omogočanje življenja, le, če je njeno delovanje skladno z ideološko strukturo. Ta je za vse ideologije enaka, kot je pokazal Stanislas Breton v delu *Teorija ideologije* (1976). Ideologija se namreč strukturira med poloma “absolutnosti” in “odsotnosti”.

Ideologija mora družbeni red predstaviti kot smiseln, utemeljen, najboljši, zato se skli-

cuje na nesporne, absolutne, avtoritete: Predniki, Bogovi, Bog, Razum, Zgodovina, Proletariat, Narod, Rasa, Narava ipd. Te podobe "Absolutnega" spadajo na teološko, kozmološko in antropološko področje ali njihove kombinacije, vse pa imajo za nalogo, da ohranijo časno pred zobom časa. Le z njimi je namreč mogoče prikriti prigradnost, nenujnost, relativnost družbe. Kolikor ideologiji to uspe, toliko zaupanja žanje, toliko trdna je tudi njena skupnost. Zmotljivo je odrešeno negotovosti in odeto z ogrinjalom Resnice; samovoljno je zavarovano pred dvomi in upori, ko je razglašeno za "normalno" in "normativno". Absolutno zapečati ideološki diskurz tako v njegovi totalni viziji stvari in njihovih

razlagah, kakor v njegovem opravičevanju dejavnosti. Brez tega bi ljudje ideologiji ne verjeli, bi je ne sprejemali in ji ne sledili. Ker "Absolutno" legitimira ideologijo v celoti in v njenih sestavinah, je ta ne le učinkovita, temveč tudi vseobsegajoča in izključevalna.

Kljub takšni zasidranosti v "Absolutnem" pa opazamo, da se ideologije spreminjajo, da bi preživele, in da dopuščajo ob sebi znanost, čeprav naj bi same vse vedele in prav delale. To dvojno relativizacijo ideologije je mogoče razložiti z dopuščanjem nasprotnega pola od Absolutnega, nekakšne antimaterije v ideološki strukturi. Breton imenuje to "Odsotnost". Ideološki sistem vsebuje praznino, luknjo, umanjkanje, odprtost, ki je zanj bistvena

Irena Podobnik: *Mehiško mesto*, olje na platnu, 2007.

in jo potrjuje celo "Absolutno". Kajti kar to omogoča, tudi relativira: ideološke prvine so hkrati ovrednotene in zrelativizirane v razmerju do "Absolutnega". Zgovoren primer tega je absolutna monarhija. "Vladar je združeval v sebi počelo oblasti, počelo zakona, počelo vednosti, toda od njega se je pričakovalo, da je pokoren višji oblasti. Obenem se je reklo, da ga zakoni ne vežejo in da je podrejen postavi, da je oče in sin pravičnosti; v posesti je imel modrost, toda bil je podvržen razumu. Po srednjeveškem obrazcu je bil *major et minor se ipso*, nad seboj in pod seboj." (Lefort 1981, 175.)

Toda ta slepa točka, nična prvina strukture, je nekaj drugega kakor le relativizator, protiutež gotovosti, ki jo zagotavlja "Absolutno"; ni zgolj negacija "Absolutnega". Če je Bog "Absolutno", "Odsotnost", ni ne-Bog. Nična prvina ni nič v sebi, je pa pogoj za delovanje in razvoj celote. "Odsotno" obstaja le v razmerju do "polnega", zato se o njem ne da veliko povedati. Ponazoriti ga je mogoče s prispodobami, še najbolj zaznavno pa je ob uničujočem delovanju ideologije, kot npr. v totalitarizmu, na verskem področju pa v dogmatizmu, ritualizmu, fanatizmu, fundamentalizmu. Ti primeri razodevajo, kako vzrok za pešanje ali neučinkovitost ideologije ni slabljenje "Absolutnega", temveč zanemarjanje "Odsotnosti". V krščanstvu to pomeni, da človek ne postaja subjekt v odnosu z Bogom, marveč suženj doktrin in dejanj, ki naj bi mu omogočala poosebljajoč odnos z Bogom in so iz takega odnosa tudi nastali. Jasno je torej, da nobena ideologija ni človeško uspešna, ne gradi ne osebnosti ne skupnosti, če ne ohranja napetosti med poloma "Absolutnega" in "Odsotnega". Počlovečujoče so le tiste ideologije, ki priznavajo svojo omejenost, zavedajoč se svoje zmotljivosti in prigradnosti. Tako namreč priznavajo, da stvarno presega podobe, v katerih ga zajemajo, predstavljajo, posredujejo.

"Vemo, da je od Kanta dalje prva naloga misli, da sprejema brez iluzij našo končnost, nas umešča v našo kožo, nas postavlja tja, kjer smo. Tak odnos do nas samih je pogoj za prav pogled na vse drugo. Če religije še vedno odklanjajo, da bi priznale dejanske pogoje svojega zgodovinskega obstoja, je to zato, ker hočejo enačiti svoj jezik, svoje predstave, svojo zgodovino z absolutno resničnostjo, ki so jo prenašale. Toda s tem enačenjem zapadejo v malikovanje same sebe. 'Bistveno zlo človeštva,' pravi Simone Weil, 'je zamenjava cilja s sredstvi. Za vse, kar je nesmiselnega in krvavega skozi zgodovino, je krivo to sprevrčanje odnosov med sredstvi in cilji, ta temeljna norost.' S priznanjem svoje bistvene neustreznosti bi ta sredstva, ki so religije, lahko dale najbolj zgovorno pričevanje svojim ciljem, ki jih neskončno prese-gajo. Teološki razmislek bi se moral prav tako spreobrniti v gibčno spraševanje vsega, kar se dogaja na religijskem področju, da bi tako razgalil prigradno, začasno, mešano naravo predstav, ki so nastale v zgodovini, in da bi razgradil neposredni odnos do izvira in absolutnega, na katerega so se religije sklicevale. S tem bi teologija omogočila veri, da prosto uporablja te govornice, tako da bi lahko še prenašale šok, ki nastane ob srečanju z resničnostjo." (O'Leary 1994, 11.)

Kaj se zgodi, če ideologija, sekularna ali religijska, pozabi na pol "Odsotnega", smo videli. Toda ideološka struktura se poruši in postaja uničujoča in razčlovečujoča tudi, če povsem prezre pol "Absolutnosti" in absolutizira "Odsotnost". Rezultat tega sta ali popolna samovoljnost in relativizem ali nihilizem in gnus do življenja. Vse to je danes v modi.

Kostas Papaioannu v delu *Mrzla ideologija* pokaže, kako se odprejo vrata za totalitarni teror ter samovoljo policijskega aparata in trinoga *Egokrata*, kadar doseže ideologija tak paradoks in absurd, da "Absolutno" ni več določeno in določljivo. "V vsaki dobi religijskega

vrenja ali revolucije se je človek trudil, da bi predstavil novo vero v celoti v tako skladni obliki, kolikor je le mogoče. To vero je poskušal poglobiti, jo posredovati drugim, jo formulirati jasno, natančno in dokončno, jo tudi braniti pred sovražniki pravovernosti. V zvezi s tem ne bomo nikoli preveč poudarjali pomembnosti tega apologetskega in polemičnega ozračja ter posledic, ki so iz tega sledile za krščansko teologijo. (...) O tem naporu, ki ga je Cerkev vedno znova začejala, da bi definirala dogmo ter pokazala in uresničila skladnost med razumom in vero, ni zaslediti najmanjšega sledu v nedavni zgodovini marksizma. (...) Tako sedaj nekomformistična obnašanja, ki jih stigmatizirajo izrazi objektivizem in subjektivizem, ekstremizem in spravaštvo, šovinizem in kozmopolitizem, teorizem in praktizem, (...), pomenijo skoraj vedno 'precenjevanje' ali 'podcenjevanje' dejavnikov, ki jih pravovernost ljubosumno obdaja z nekakšnim teoretičnim *no man's land*. Samo komandanti čet politične policije poznajo pravo težo dejavnikov, ki jih njihove žrtve precenjujejo ali podcenjujejo. In ker se te žrtve ne morejo – niti nočejo – braniti in prisiliti 'pravovernih', naj bi jih 'zavrnili' tako, da bi definirali pravo vero, ostajata tako dejanska vsebina stranpoti (če sploh so), kakor tudi credo, nespoznavna in postajata skrivnosti, ki ju poznajo izključno samo tisti, ki vihtijo *malleus maleficarum*. Ali bomo po dobi 'psihologije brez duše' videli še dobo ideologije brez doktrine, dobo pravovernosti brez dogme? Izvirnost marksistične pravovernosti v odnosu do predhodnih je v tem, da se ji lahko zgodi, da bo nepojmljiva, ker se je ne da več formulirati." (1967, 97-98.)

2. Religija v območju liberalne ideologije

Preproste oblike kulture se prekrivajo z religijo kakor npr. v plemenski družbi, v svojih kompleksnih izvedbah, npr. v individualistično-pluralni, pa je kultura ločena od re-

ligije in ni več njen nosilec. Samuel Huntington sicer v svojem odmevnem delu *Trk civilizacij* opredeljuje civilizacije/kulture religijsko in vidi v prihodnje možnost spopadov na religijski osnovi in ne več zaradi interesov velesil ali družbenih razredov. Če je v zelo splošnem ta uvid veljaven zdaj, ko vsi iščejo korenine in identiteto zaradi globalizacije, odmiranja tradicionalnih oblik življenja in nastajanja razčlovečujočih desetmilijonskih "mest", pa je mešanje ljudstev, civilizacij in verstev tolikšno, da spopad na tej osnovi ni uresničljiv. A politična uporaba te ideje lahko privede do preprečevanja prostega pretoka ljudi, zapiranja meja in homogenizacije narodnih kultur. Za razliko od Huntingtona Olivier Roy utemeljuje v delu *Sveta nevednost* (2008) prav nasprotno stališče, ki ga izraža že podnaslov: *Čas religije brez kulture*.

Težavno sožitje ali celo vzajemno zavračanje med kulturo in religijo ni od danes. Zgodovina religij in njihovega širjenja ve o tem povedati marsikaj. Res pa je, da so se vse do nedavna pripadniki različnih religij spopadali v okolju, ki je bilo prežeto z religijo, včasih v njo tudi ujeto. Do današnjih dni se je prekrivanje kulture in religije še najbolj ohranilo v svetu, ki se označuje za islamskega. Zato je sleherna religija pred težavno nalogo, da znova opredeli svoj odnos do kulture, ki je zavrgla ali opustila sleherno sklicevanje na religijo. Doslej sta se izkristalizirali dve stališči, in sicer ali ponovno osvajanje ali popoln umik. Znamenito načelo Katoliške akcije *Kristusa svetu, svet Kristusu* ali v zadnjem času projekt inkulturacije pričata o naporih katoliške Cerkve po poenotenju kulture in religije. Nasprotno pa nove oblike protestantizma, npr. binkoštniki in evangelikalci, ta prelom pozdravljajo. Proti kulturi, ki je pozabila na religijo, postavljajo religijo brez kulture, ki stoji sama v sebi in vzpostavlja svoj lasten svet in trg. Ta umik iz kulture ni omejen le na novejšje oblike protestan-

Irena Podobnik: **Istrska polja**, akril na platnu, 2007.

tizma, temveč se kaže v številnih oblikah religioznosti od novodobske do vzhodnjaške, ki so neodvisne od kulture, neinstitucionalne in individualne. Celo islam, posebej na zahodu, ni imun pred to novostjo.

Vse to kaže, da ideje, ki organizirajo družbena razmerja in sestavine, določajo tudi mesto in vlogo religije v družbi, posledično pa tudi organiziranost in samopodobo, ki si jo verska skupnost izoblikuje v teh okoliščinah. Ta pojav bomo osvetlili z novodobstvom (new age) in katolištvom.

2.1 Novodobska soglasnost z liberalizmom

Bolj kakor v institucionalizirani in deklarirani obliki je nova doba v etru, neformalnih skupnostih, terapijah ipd. Čeprav je na Uradu za verske skupnosti prijavljenih čez 40 verskih skupnosti, sodi med novodobske le nekaj ezoteričnih in vzhodnjaških s po ne-

kaj deset člani. "Že bežen pogled na naše medmrežne iskalnike nam postreže s stotinami ponudb in nekatere zvenijo prav komično. Aloha - življenje so sanje, Osnove astrologije, tranziti, progresije, horoskopi in pikantne zanimivosti, S pomočjo ezoterike do denarja, sreče in zdravja, Izberi barvo in povem ti, kakšen si, Dobrodošli v cerkvi sveste preproščine, Dreams - vedeževanje jasnovidke Hane zdaj tudi po mobitelu, Hoja po žerjavici - prebudite svoj notranji ogenj!, Naprava MC Square nevtralizira moteče misli, stres in skrbi, NLP in ezoterika ... Drugi vabijo na tako rekoč že vsakodnevne udomačene prakse, kakor so joga, reiki, feng šui, ne manjka pa niti nekoliko bizarnih programov, kakor so nauki vnebovzetih mojstrov, ki pozivajo, naj spoznamo svojo božjo naravo z vijoličnim plamenom, razpredanja o božanski geometriji ali vabilo v satanistični klan Mefisto." (Rak 2007.)

Pričakovati je bilo, da se bo ob vsem tem pogrošnem novodobstvu in liberalno recikliranih vzhodnjaških religijah prej ko slej pojavil kdo, ki bo rešitve željne liberalno odtujene ljudi popeljal iz Egipta. Ta čast je pripadla dr. Janezu Drnovšku, ki je kot ekonomist na najvišjem političnem položaju ugotovil, da so materialistični odrešeniki človeštva – Ekonomija, Politika in Medicina – goli in bosí, del problemov, ne pa njihova rešitev. Odtlej so zanj kaj veljali le še “višje zavedanje”, čarodejno mažstvo in nekoliko tudi dobrodelnost. Njegova popreproščena novodobna “filozofija” se je prodajala na bencinskih črpalkah skupaj s trojanskimi krofi. “V zgodovini verjetno ne bo zapisan kot predhodnik nekakšne vizionarne politične transformacije, temveč bolj kot kuriozum, ki je bil pri redkih, denimo, pri Brigitte Bardot, deležen občudovanja, pri večini pa čudenja ali celo posmeha, denimo pri novinarki Daily Telegrapha, ki ga je opisala kot posebneža, ki se oblači v listje in je predsedniško palačo v slogu Diogena zamenjal za “uto” na podeželju.” (Rak 2007.)

Pred kratkim je bilo v časopisu spet nekaj v Drnovškovem novodobnem slogu o tem, kaj je alternativa zdajšnjemu stanju duha v človeštvu. “V temelju je prava alternativa pač le tista podarjena duhovnost, epifanija, razsvetljenje - ki je sama le stranski nasledek pristnega Preboja v razširjeno zavest. Pri Heglu se je to imenovalo Selbstbewusstsein. Tam sta objekt in subjekt isto, Bog pa pravi: ‘Sem, ki sem!’ Veliko vprašanje pri preskoku iz te v naslednjo generacijo je zato, ali je iz sedanjega androginsko-predojdipovskega močnejše neposredno preskočiti v zenbudistično-satorično postojdipovsko stanje.” (Zupančič 2009.) Kljub imenitnim napovedim pa se bo skeptik vendarle vprašal, kako to, da tozadevni zahodni alternativci ne gredo živeti v širna nirvanska prostranstva med Burmo in Japonsko, Šrilanko in Mongolijo, kjer se prakticira budizem in njegova podvrsta “zen-

budistično-satorični postojdipovizem”? Ljudstva jugovzhodne Azije že stoletja živijo v tej “razširjeni zavesti”, a ni videti, da bi bila duhovno ali materialno kaj bolj “razširjena”, kakor smo mi drugi na zahodu “z zoženo zavestjo”. Še več, oni se selijo na zahod, ne obratno. Ali so samuraji, kamikaze, japonski militaristi ipd. rezultat “preskoka v zenbudistično-satorično postojdipovsko stanje”?

Slavoj Žižek je v analizi tretjega dela filma *Vojna zvezd* postavil nekaj vzporednic med filmom in svetom, ki ga obvladuje liberalna ideologija. “V trenutku, ko ‘evropska’ tehnologija in kapitalizem triumfirata po vsem svetu, je videti, da judovsko-krščansko zapuščino kot ‘ideološko nadgradnjo’ ogroža napad novodobne ‘azijske’ misli.

Daoizem postaja prevladujoča ideologija svetovnega kapitalizma. Nekakšen ‘zahodni budizem’ se odslej predstavlja kot zdravilo proti stresu kapitalistične dinamike. Omočil naj bi nam, da se odklopimo, ohranjamo notranji mir in vedrino, in bi v resnici deloval kot popolno ideološko dopolnilo.

Ljudje se niso več sposobni prilagajati ritmu tehnološkega napredka in družbenim pretresom, ki ga spremljajo. Stvari gredo prehitro. Zatekanje v daoizem ali budizem ponuja izhod. Namesto da se poskušamo prilagajati ritmu sprememb, se je bolje temu odpovedati in ‘se prepustiti’, a tako, da smo na notranjem odmiku do tega pospeševanja, ki se najglobljeja jedra našega bitja ne dotakne zares ...

V tem primeru bi bil človek skoraj v skušnjavi, da uporabi marksistični kliše o religiji kot ‘opiju za ljudstvo’, kot imaginarnem dopolnilu zemeljski bedi. ‘Zahodni budizem’ se tako kaže kot najučinkovitejši način polne udeležbe v kapitalistični dinamiki, hkrati pa ohranja videz duševnega zdravja.

(...) Ni presenetljivo, da more tak budizem-daoizem delovati kot ideološko dopolnilo liberalni globalizaciji: omogoča nam, da

v njej sodelujemo, hkrati pa ohranja notranji odmik ... Kapitalisti da, toda nenavezani, zen ...” (2005.)

2.2 Celosten človekov razvoj kot alternativa liberalni ideologiji

Če se sedaj ozremo proti katoliškemu etosu, se pravi tistemu, kar velja za neodtujljivo in neizogibno jedro katoliške vere in identitete, potem bomo ugotovili, da je ta hkrati kompatibilen in nekompatibilen z liberalno ideologijo. Že samo dejstvo, da je ta ideologija vzniknila na krščanskem humusu in ne npr. na budizmu ali zen-satoriju, pomeni, da nosi v sebi krščanske “gene”.

Na ta izvor opozarja filozof in deklarirani ateist Luc Ferry: “S tem, ko se je krščanstvo oprlo na svojo opredelitev človeške osebe in na povsem novo zamisel ljubezni, je zapustilo neprimerljive sledi v zgodovini idej. Če tega ne razumemo, si onemogočimo sleherno razumevanje miselnega in etičnega sveta, v katerem živimo še danes. Naj ti to ponazorim le z enim primerom. Povsem jasno je namreč, da bi filozofija človekovih pravic, na katero smo danes tako navezani, ne ugledala belega dne brez tega tipično krščanskega vrednotenja človeške osebe, človeka kot takega.” (2006, 75-76.) Kolikor fundamentalistični liberalci to tajijo, pa jih na to spomnijo prav Azijci, ki v imenu lastnih religij zavračajo človekove pravice, češ da so krščanska iznajdba.

Tam, kjer liberalizem do skrajnih meja poudarja posameznika in zgolj njega kot individuum ne glede na druge, vidi krščanstvo človeka celostno, in sicer v odgovornih, interaktivnih odnosih z njegovim življenjskim okoljem, ki obsega osebno in medosebno ravnanje, družbeno in okoljsko, religijsko in božansko. Ker krščanstvo do konca spoštuje človeka in njegovo svobodo, “daje vesti izjemen položaj, prednost duhu pred črko, tako da ni praktično vzpostavilo nikakršne zakonodaje za vsakdanje življenje” (Ferry 2006, 92).

Nasprotno pa je liberalna ideologija kljub svojemu poveličevanju človeka do njega izjemno skeptična in mu v resnici ne zaupa. To je nazadnje razumljivo, saj njen individuum (oddeljenec/ne-deljenec) stopa v odnose s svojim okoljem zgolj iz sebičnih namenov in interesov: če bo od tega kaj imel - kaj merljivega, količinskega, materialnega. Liberalni človek je že po naravi lastnik in trgovec, zato tudi že po naravi pokvarjen (*homo corruptus* ga imenuje Pierre Thuillier, 1996), sebičen, nedružben in mu drugi, ki so ravno takšni, ne zaupajo, na njegovo vest ne morejo računati. Zato se mora sleherni človek zavarovati pred drugim, se pravi zavarovati svoje sebične interese. *Homo liberalis* stori to z “družbeno pogodbo”, ki jo sodobni liberalizem pripelje do absurda, saj ne regulira več le javnih in skupnih zadev, marveč tudi povsem zasebne in intimne. Sodobni liberalizem z inflacijo in hipertrofijo zakonodaje odvzema človeku sposobnost odločanja, mu na vseh področjih normira in diktira, kaj je prav in kaj ne, ker ne računa na vest, na odgovorno izvajanje svobode ob upoštevanju in spoštovanju tako drugih kot skupnega dobrega. De facto se je liberalizem zaradi individualističnega pojmovanja človeka in nezaupanja vanj prelevil v legalizem in formalizem, ki duši posameznika in družbo, čeprav uporablja prav nasprotno retoriko. Temeljna težava liberalizma je njegova antropologija, razumevanje človeka, ki ga skrči na brezvestni individuum, kar pa je daleč od krščanskega pojmovanja človeka, od krščanske antropologije v katoliški izvedbi. Oznako katoliški uporabljam zato, ker se ta antropologija ne prekriva povsem ne s protestantsko ne s pravoslavno.

Liberalna ideologija odreja religiji, kot kaže primer “tretjega vala” krščanstva z njegovo karizmatičnostjo in individualistično religioznostjo, vlogo tolažnice, ventila, bega iz krutega “zunanjega” sveta tekmovanja in konkurence v mir “notranjega”, “duhovnega”, “intimnega”, kjer se človek lahko razbremeni

“zunanjih” bremen in pritiskov. Toda dokaj elitistična in v glavnem hrupna duhovna in karizmatična gibanja Cerкви niso prinesla svežega duha in novih življenjskih moči. Gotovo so zaslužna, da so znotraj uveljavljenega vzorca razširila ponudbo in tako rešila kar nekaj ljudi, ki bi se sicer od Cerкve oddaljili, niso pa nobena alternativa prevladujočemu vzorcu, marveč ga le še krepijo. Ker so del tako imenovanega “tretjega vala” krščanstva, velja tudi zanje ocena, ki jo je marca letos med svojo konferenco na Saint John’s Abbey and University v Minnesoti izrekel kardinal Walter Kasper: “Tudi ta gibanja predstavljajo, čeprav se izvajajo tudi v tako imenovanih mega-cerkvah, individualistično religioznost. Le-to gojijo ljudje, ki se počutijo izgubljene in osamljene v družbi, v kateri so se porušile trdne družbene in religijske ustanove in čut pripadnosti.” (2009, 297.)

V okrožnici *Ljubezen v resnici* razgrne Benedikt XVI. katoliški pogled na človeka in pokaže, da sta temelj in okvir človekovega celostnega razvoja ljubezen in resnica. Čeprav gre za katoliški pogled ali dogmo, doktrino, idejo, ideologijo, če hočete, pa papež takoj na začetku pokaže na splošnost, na univerzalno veljavnost misli, da se človek more celostno razvijati le v ljubezni in resnici. “Vsi ljudje čutijo notranji gon po pristni ljubezni. Ljubezen in resnica jih nikoli povsem ne zapustita, kajti ti dve sta poklic, ki ga je Bog vsadil v srce in pamet slehernega človeka.” Šele nato se opre na razodetje Boga v Jezusu Kristusu, ki to temeljno antropološko danost osvetli in utemelji. “Iskanje ljubezni in resnice je Jezus Kristus očistil in osvobodil osiromašenja, ki je delo naše človeškosti, in nam razodeva v vsej njeni polnosti ljubezensko pobudo in načrt za resnično življenje, ki nam ga je Bog pripravil. V Kristusu postane *ljubezen v resnici* Obličje njega samega, poklic za nas, da ljubimo svoje brate in sestre v resnici njegovega načrta. Resnično, Jezus sam je Resnica.” (1.) Zato papež poudarja, da celosten

razvoj zahteva, da skrb za človeka in njegovo dostojanstvo obseže vsa področja njegovega bivanja in udejstvovanja, saj drugače tak razvoj ni mogoč. Razlikovanje med zasebnostjo - civilno-družbenostjo - in javnostjo je dobro in smiselno, dokler so ta področja v sistemski interakciji, ker le skupaj omogočajo celosten razvoj posameznika. Kolikor pa to sprejmemo, je seveda padla najtrdnješa liberalna dogma o ločitvi zasebnosti in javnosti in o izključenosti religije iz javnih zadev.

Literatura

- Breton, Stanislas. 1976. *Théorie des idéologies*. Pariz: Desclée.
- Castoriadis, Cornelius. 1975. *L'institution imaginaire de la société*. Pariz: Seuil.
- Ferry, Luc. 2006. *Apprendre à vivre. Traité de philosophie à l'usage des jeunes générations*. Pariz: Plon.
- Grđina, Igor. 2006. Jezik je več kot le sredstvo za sporazumevanje. V: *Demokracija*, št. 26, leto XI., 26. junij 2006, 35-37.
- Kasper, Walter. 2009. The Timeliness of Speaking of God. Freedom and Communion as Basic Concepts of Theology. V: *Worship*, zv. 83, št. 4 (julij 2009), 293-311.
- Lefort, Claude. 1981. *L'invention démocratique, Les limites de la domination totalitaire*. Pariz: Fayard.
- O'Leary, J.S. 1994. *La vérité chrétienne à l'âge du pluralisme religieux*. Pariz: Cerf.
- Nunberg Geoffrey. 2006. *Talking Right*. Washington: PublicAffairs.
- Papaioannu, Kostas. 1967. *L'idéologie froide. Essai sur le déperissement du marxisme*. Pariz: J. J. Pauvert.
- Rak, Peter. 2007. Vzpon belega šamanizma. V: *Delo, Sobotna priloga*, 21.07.2007.
- Roy, Olivier. 2008. *La sainte ignorance. Le temps de la religion sans culture*. Pariz: Seuil.
- Simon, Michel. 1978. *Comprendre les idéologies*. Pariz: Chronique Sociale de France.
- Soljenitzine, Alexandre. 1974. *L'Archipel du Goulag*. Zv. I. Pariz: Seuil.
- Thuillier, Pierre. 1996. *La Grande Implosion. Rapport sur l'effondrement de l'Occident, 1999-2002*. Pariz: Hachette.
- Zupančič, M. Boštjan. 2009. Civilizacija in kultura: Generacijski prepad ali propad civilizacije? V: *Delo, Sobotna priloga*, 11.07.2009.
- Žižek, Slavoj. 2005. <http://www.monde-diplomatique.fr/2005/05/ZIZEK/12370> – mai 2005 (Pridobljeno 06.06.2005).